

DANIËL JANSSEN
LUCAS VAN DER DEIJL
HENRI RAVEN

SCHRIJVEN

ACADEMISCH REDENEREN
STRUCTUREREN
FORMULEREN
EN REVISEREN

VOOR DE

WETENSCHAP

LUITGEVERIJ
COUTINHO

Schrijven voor de wetenschap

www.coutinho.nl/schrijvenvoordewetenschap2

Met de code in dit boek heb je toegang tot tekstcasts en de e-learning. Deze biedt honderden oefeningen over verschillende onderwerpen, variërend van spelling en interpunctie tot de toepassing van richtlijnen voor verwijzen en citeren.

Om de e-learning te activeren heb je onderstaande code nodig.

Ga naar **www.coutinho.nl/schrijvenvoordewetenschap2** en volg de instructies.

‘People often tell me that academics have no choice but to write badly because the gatekeepers of journals and university presses insist on ponderous language as proof of one’s seriousness. This has not been my experience, and it turns out to be a myth.’

Steven Pinker in *The Sense of Style*

Schrijven voor de wetenschap

Academisch redeneren, structureren, formuleren en reviseren

Daniël Janssen, Lucas van der Deijl & Henri Raven

**UITGEVERIJ
COUTINHO**

bussum 2023

© 2023 Uitgeverij Coutinho bv

Alle rechten voorbehouden.

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet 1912 dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan Stichting Reprorecht (www.reprorecht.nl). Voor de readerregeling kan men zich wenden tot Stichting UvO (Uitgeversorganisatie voor Onderwijslicenties, www.stichting-uvo.nl). Voor het gebruik van auteursrechtelijk beschermd materiaal in knipselkranten dient men contact op te nemen met Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, www.stichting-pro.nl).

Eerste druk 2019

Tweede, herziene druk 2023

Uitgeverij Coutinho

Postbus 333

1400 AH Bussum

info@coutinho.nl

www.coutinho.nl

Omslag: Neo & Co, Velp

Noot van de uitgever

Wij hebben alle moeite gedaan om rechthebbenden van copyright te achterhalen. Personen of instanties die aanspraak maken op bepaalde rechten, wordt vriendelijk verzocht contact op te nemen met de uitgever.

ISBN: 978 90 469 0862 4

NUR: 143

Woord vooraf

Met trots presenteren we de tweede druk van ons boek over academisch schrijven. Op het omslag van dit boek staan – in tegenstelling tot de eerste druk – nu drie namen. Henri Raven heeft ons team versterkt.

Deze editie lijkt sterk op de vorige. Al het goede hebben we overeind gehouden. Maar we vonden het ook nodig om wat zaken op scherp te stellen. Zo hebben we een hoofdstuk toegevoegd over populariserend schrijven en de stukken over stijl uitgebreid. We gaan ook dieper in op lexicale verwijzingen in teksten en de fouten die daarmee veel worden gemaakt. Daarnaast besteden we aandacht aan digitale hulpmiddelen bij het maken van literatuurverwijzingen en bibliografieën. Ook hebben we de e-learning beter in de tekst geïntegreerd door – waar mogelijk – concreet naar oefeningen te verwijzen.

Geheel nieuw voor deze editie zijn de bijbehorende ‘tekstcasts’. Dat zijn filmpjes waarin de auteurs met elkaar praten over problematische teksten en die vervolgens herschrijven. De toeschouwers krijgen zo zicht op het denken van ervaren schrijvers en zien hoe ze kennis uit het boek systematisch kunnen toepassen in de praktijk. Deze ‘tekstcasts’ zijn te vinden in de digitale leeromgeving bij het boek.

Wij willen vanaf deze plaats enkele personen bedanken die ons op allerlei wijzen hebben geholpen bij de totstandkoming van dit boek.

Om te beginnen zijn dat onze studenten. Hun schrijfwerk leert ons elke dag weer wat er makkelijk en moeilijk is aan schrijven en op welke onderdelen hulp nodig is. Maartje Vogelaar en Ben Staal hebben zich drie slagen in de rondte gewerkt om de e-learning te maken tot wat deze nu is.

En ten slotte een woord van dank aan de mensen van Coutinho. Dafni Alverti en Nynke Coutinho hebben ons indertijd met open armen ontvangen, met ons meegedacht waar dat nodig was en ons vrijgelaten waar dat kon. Een fijnere uitgever kunnen wij ons niet wensen.

Bussum, voorjaar 2023

Daniël Janssen, Lucas van der Deijl & Henri Raven

Inhoud

Leeswijzer	13
1 Schrijven voor de wetenschap	15
1.1 Inleiding	15
1.2 Wat maakt wetenschappelijk schrijven anders?	15
1.3 Algemene aanpak bij wetenschappelijk schrijven	16
1.4 Structuur geven aan je schrijfproces	18
1.5 Samenwerken	21
1.6 Redeneren in wetenschappelijke teksten	24
2 Redeneren	33
2.1 Een redenering opbouwen	37
2.2 Feiten en standpunten	40
2.3 Structuur in redeneringen	41
2.4 Hoe kom je aan argumenten?	43
2.5 Kwaliteit van redeneringen beoordelen	43
2.5.1 Beoordelen van feiten	44
2.5.2 Beoordelen van de relevantie	45
2.6 Soorten argumenten	46
2.6.1 Voorspellen en verklaren	46
2.6.2 Beoordelen	47
2.6.3 Voorbeelden en analogieën	48
2.7 Klassieke redeneerfouten	49
2.8 Weergeven van discussies	53
2.9 Redeneren in onderzoeksrapportages	56
3 Samenhangende teksten schrijven	57
3.1 Structuur geven aan teksten	57
3.2 Systematisch een tekstmodel opstellen	64
3.2.1 Ordenen van vragen en antwoorden	66
3.2.2 De centrale vraag bepalen	69
3.2.3 Centrale vragen versus onderzoeksvragen	70
3.2.4 Vragen en antwoorden verdelen over inleiding, kern, slot	72

3.3	Goede alinea's schrijven	75
3.3.1	Zinnen met elkaar verbinden	78
3.3.2	Alinea's indelen	82
3.3.3	Lengte en markering van alinea's	82
3.3.4	Structurende alinea's	82
3.3.5	Opsommende alinea's	83
3.4	Lopende tekst maken	84
3.4.1	Een inleiding schrijven	85
3.4.2	Een tekst afsluiten	89

4	Je tekst controleren: de revisie	93
4.1	Stijlproblemen	94
4.1.1	Zinslengte	94
4.1.2	Niet te veel informatie in een zin: vermijd worstzinnen	95
4.1.3	Niet te veel lijdende vormen met 'worden': vermijd een passieve stijl	96
4.1.4	Gebruik vooral werkwoorden: vermijd de naamwoordstijl	99
4.1.5	Lange voorzetselketens	101
4.1.6	Zet bij elkaar wat bij elkaar hoort: vermijd tangconstructies	102
4.1.7	Gebruik zo min mogelijk woorden: vermijd omslachtige formuleringen	103
4.1.8	Schrijf helder en concreet	105
4.1.9	Gebruik zo min mogelijk woorden: schrap overbodige modale hulpwerkwoorden	108
4.1.10	Woorden uit een vreemde taal	108
4.2	Grammaticale problemen	109
4.2.1	Echter	109
4.2.2	Congruentie tussen onderwerp en persoonsvorm	110
4.2.3	Beknopte bijzinnen	111
4.2.4	Samentrekking bij nevenschikking	112
4.2.5	Elliptische zinnen	113
4.2.6	Dubbelopismen	114
4.2.7	Foutieve verwijzingen	115
4.3	Spelling	116
4.3.1	Werkwoorden	117
4.3.2	Woorden met ei/ij en au/ou	118
4.4	Interpunctie	119
4.4.1	Komma	119
4.4.2	Puntkomma	120
4.4.3	Gedachtestreepje	121

5	Omgaan met bronnen	123
5.1	Primaire en secundaire bronnen	123
5.2	Citeren en parafraseren	124
5.3	Verwijzen	126
5.3.1	Chicago	127
5.3.2	APA	132
5.3.3	MLA	137
6	Vormgeving	143
6.1	Blokcitaten	143
6.2	Titels en tussenkoppen	144
6.3	Tekst of beeld?	145
6.3.1	Tabellen	145
6.3.2	Grafieken	146
6.3.3	Diagrammen	148
6.3.4	Kaarten	148
6.3.5	Illustraties en foto's	150
7	Populariserend schrijven	153
7.1	Populair versus academisch: verschillen én overeenkomsten	153
7.2	Academische teksten populariseren: vijf technieken	155
7.2.1	Vereenvoudigen	155
7.2.2	Persoonlijk maken	156
7.2.3	Voorbeelden geven en concretiseren	156
7.2.4	Vergelijken met iets bekends	157
7.2.5	Stelliger maken, nuances weglaten en successen uitvergroten	158
7.3	De opbouw van een populaire tekst: vrij én journalistiek	158
7.3.1	Opbouw journalistieke tekst: nadruk op kop en lead	159
7.3.2	Tips voor een pakkende opening en pakkende koppen: schrijven met weerhaakjes	160
8	Wetenschappelijke genres	161
8.1	Verslag van een experiment	161
8.1.1	De centrale vraag	162
8.1.2	Theoretisch kader	164
8.1.3	Methode van onderzoek	166
8.1.4	Resultaten	168
8.1.5	Conclusies, discussie en aanbevelingen	170
8.1.6	Tekstmodel voor een verslag van een experiment	172

8.2	Analyseverslag	173
8.2.1	De centrale vraag	174
8.2.2	Theoretisch/conceptueel kader	175
8.2.3	Methode en materiaal	176
8.2.4	Bevindingen of 'analyse'	177
8.2.5	Conclusies	178
8.2.6	Tekstmodel voor een analyseverslag	179
8.3	Verslag van een survey	180
8.3.1	De centrale vraag	180
8.3.2	Methode	181
8.3.3	Resultaten	181
8.3.4	Discussie	182
8.3.5	Conclusie	183
8.3.6	Tekstmodel voor een verslag van een survey	183
8.4	Recensie	185
8.4.1	De centrale vraag	186
8.4.2	Context: wetenschappelijke recensie	186
8.4.3	Context: culturele recensie	187
8.4.4	Materiaal: wetenschappelijke recensie	188
8.4.5	Methode: wetenschappelijke recensie	189
8.4.6	Resultaten: wetenschappelijke recensie	189
8.4.7	Tekstmodel voor een wetenschappelijke recensie	190
8.5	Literatuurverslag/status quaestionis	191
8.5.1	De centrale vraag	192
8.5.2	Ordering	192
8.5.3	Opkomst van het debat	193
8.5.4	Veranderingen/verschuivingen	193
8.5.5	Huidige stand van zaken	194
8.5.6	Synthese/conclusie	194
8.5.7	Tekstmodel voor een literatuurverslag	195
8.6	Samenvatting	196
8.6.1	De samenvatting als tekstonderdeel	196
8.6.2	De zelfstandige samenvatting	197
8.6.3	De centrale vraag	198
8.6.4	Algemene kernzin	198
8.6.5	Onderzoeksvraag	199
8.6.6	Kernzin per onderdeel	199

8.7	Stageverslag	200
8.7.1	Leerdoelen	201
8.7.2	De centrale vraag	203
8.7.3	De organisatie	203
8.7.4	Het probleem	203
8.7.5	Theoretisch kader en methode	204
8.7.6	Resultaten	204
8.7.7	Conclusies en adviezen	205
8.7.8	Tekstmodel voor een stageverslag	206
8.7.9	Stageverslag en tekstmodel meeloopstage	207
8.8	Onderzoeksvoorstel of probleemstelling	208
8.8.1	De centrale vraag	209
8.8.2	Samenvatting	209
8.8.3	Inleiding	210
8.8.4	Conceptueel of theoretisch kader	211
8.8.5	Onderzoeksvraag/probleemstelling	212
8.8.6	Relevantie	213
8.8.7	Methode en materiaal	213
8.8.8	Tekstmodel voor een onderzoeksvoorstel	214
8.9	Essay	215

Verantwoording en bronnen	219
Register	223
Over de auteurs	229

Leeswijzer

Schrijven voor de wetenschap kun je leren. Het bewijs daarvan zien we dagelijks bij onze studenten. Een belangrijke vraag is wel: hoe leer je dat dan? Hoe word je een goede academische schrijver? Om te beginnen heb je kennis nodig. Je moet weten hoe wetenschappers redeneren en hoe academische teksten in elkaar zitten. Je moet weten hoe je je gedachten samenhangend op je beeldscherm krijgt. Je moet weten wat veelvoorkomende stijlproblemen zijn en wat je kunt doen om die op te lossen. Je moet leren om je teksten kritisch op taalfouten te bekijken. Je moet moeilijke kwesties toegankelijk en aantrekkelijk kunnen maken voor een bredere doelgroep. En ten slotte moet je de conventies kennen achter verschillende academische genres. Die kennis doe je op door dit boek te bestuderen.

E-learning

Daarnaast is het van belang dat je veel oefent met schrijven. Dat doe je natuurlijk in colleges als je aan opdrachten werkt en daarop feedback krijgt van docenten en medestudenten. Daar leer je het meest van. Maar je kunt ook zelf oefenen. Bij dit boek hoort een website met e-learning met honderden oefeningen over verschillende onderwerpen, variërend van spelling en interpunctie tot de toepassing van richtlijnen voor verwijzen en citeren.

Je vindt de e-learning op www.coutinho.nl/schrijvenvoordewetenschap2. De oefeningen zijn geordend per hoofdstuk en geven uitgebreide feedback volgens de theorie en terminologie van dit boek.

Tekstcasts

Bij dit boek horen ‘tekstcasts’: filmpjes waarin de schrijvers problematische teksten bespreken en herschrijven. Je vindt ze eveneens op www.coutinho.nl/schrijvenvoordewetenschap2.

The screenshot shows a web browser window with the URL www.coutinho.nl. The page title is '1.3 Algemene aanpak bij wetenschappelijk schrijven'. The main heading is 'Oefening 15'. Below it, the instruction 'Bekijk de cursus hieraan.' is followed by the question 'Welke Centrale vraag is geschikt voor dit onderzoek?'. There are four radio button options: 'Hoe kan schrijfvaardigheid op een efficiënte en betrouwbare manier worden getoetst en beoordeeld?', 'Welke drijfvaardigheden kunnen invloed hebben op schrijfvaardigheid?', 'Welke factoren dragen bij aan een goede schrijfvaardigheid?', and 'Welke drijfvaardigheden beïnvloeden het toetsen van schrijfvaardigheid?'. A 'Controleer' button is at the bottom. A grey text box on the right contains a paragraph about writing a script and a list of factors influencing writing skills.

1.3 Algemene aanpak bij wetenschappelijk schrijven

Oefening 15

Bekijk de cursus hieraan.

Welke Centrale vraag is geschikt voor dit onderzoek?

☐ Hoe kan schrijfvaardigheid op een efficiënte en betrouwbare manier worden getoetst en beoordeeld?

☐ Welke drijfvaardigheden kunnen invloed hebben op schrijfvaardigheid?

☐ Welke factoren dragen bij aan een goede schrijfvaardigheid?

☐ Welke drijfvaardigheden beïnvloeden het toetsen van schrijfvaardigheid?

Controleer

Je wilt een scriptie schrijven over het toetsen van vaardigheden binnen het schoolvak Nederlands. Je komt er tijdens klasruimtelessen achter dat schrijfvaardigheid een complexe vaardigheid is, waarbij meerdere drijfvaardigheden getoetst worden, zoals vocabulaire en grammaticale kennis. Je wilt daarom onderzoeken hoe schrijfvaardigheid op een juiste manier getoetst kan worden.

In dit boek wordt geen antwoord gegeven op alle mogelijke vragen over academische teksten of academisch schrijven. We hebben onszelf beteugeld. Samen hebben we ruim 75 jaar schrijf- en onderwijservaring. We schrijven boeken en artikelen. We hebben honderden papers, verslagen en nota's van studenten onder ogen gehad. We hebben expertise als redacteur bij verschillende (wetenschappelijke) tijdschriften. We hebben honderden studenten cursussen academisch schrijven gegeven. En die ervaring hebben we in dit boek en in de e-learning laten condenseren. We hebben ons daarbij gericht op de meest hardnekkige problemen in het werk van studenten.

Je kunt het boek en de e-learning op verschillende manieren gebruiken voor zelfstudie. We doen twee suggesties:

- ▶ Lees een hoofdstuk en maak de eerste vijf bijbehorende oefenopgaven. Bekijk je score en bepaal dan of je verdergaat met oefenen, de theorie nog een keer moet doorlezen, of kunt stoppen omdat je de stof beheerst.
- ▶ Begin met de e-learning in een hoofdstuk dat of paragraaf die je interessant lijkt. Volg de instructies (soms moet je bijvoorbeeld eerst een bepaalde paragraaf uit het boek lezen). Maak de eerste vijf oefeningen. Noteer je score en bepaal dan of je verdergaat met oefenen, de theorie (nog een keer) gaat doorlezen, of kunt stoppen omdat je de stof beheerst.

Tot slot is het goed mogelijk dat je deze methode gebruikt in een cursus academische vaardigheden of academisch schrijven. In dat geval krijg je ook oefenopdrachten van je docenten, moet je feedback van je docent verwerken en misschien ook teksten van studiegenoten becommentariëren. Wanneer je dan allemaal de 'taal' uit dit boekje spreekt, kom je samen sneller tot betere teksten.

1

Schrijven voor de wetenschap

1.1 Inleiding

Wetenschappers zijn schrijvers. Dat is misschien niet het eerste waar je aan denkt als je een wetenschappelijke opleiding gaat doen, maar het werk van wetenschappers mondt vroeger of later altijd uit in teksten. In boeken, in artikelen, in papers, in stukjes in de krant. Wie zich wil handhaven in de wetenschap, zal dus moeten leren schrijven.

Maar ook voor studenten die geen wetenschappelijke loopbaan voor ogen hebben, is het belangrijk dat hun schrijfvaardigheid op peil is. Gedurende je opleiding zul je immers regelmatig geëxamineerd worden en meestal betekent dit dat je stukken moet schrijven. Dat kunnen kleine stukken zijn, zoals antwoorden op essayvragen. Maar dat kunnen ook zeker grotere stukken zijn: papers, essays, werkstukken, theses of scripties. De beoordeling van dergelijke teksten is niet alleen afhankelijk van de kwaliteit van het onderzoek of het denkwerk, maar ook van de kwaliteit van het schrijfwerk. Je kunt dus maar beter schrijfvaardig zijn. Dit boek helpt je schrijfvaardiger te worden.

1.2 Wat maakt wetenschappelijk schrijven anders?

Schrijven voor de wetenschap wijkt enigszins af van het ‘normale’ schrijven. Dat verschil zit niet per se in de schrijfstijl. Toegegeven, wetenschappelijke artikelen zijn niet altijd even gemakkelijk te lezen. Lange zinnen, ingewikkelde constructies, moeilijke woorden, vaagheid; je komt het allemaal tegen. Maar dat wil niet zeggen dat dit ook nastrevenswaardige tekstenmerken zijn. Wetenschappelijke teksten hoeven niet ingewikkeld en ondoorgrondelijk te zijn. Wetenschap is er om de wereld inzichtelijker, begrijpelijker en beter beheersbaar te maken. En dat gaat vaak het best via inzichtelijke en begrijpelijke teksten. Of zoals Einstein – toch niet de eerste de beste – ooit zei: ‘If you can’t explain it simply, you don’t understand it well enough.’

Toch zijn wetenschappelijke teksten wel anders dan bijvoorbeeld journalistieke of literaire genres. Dat komt met name doordat wetenschappers een aantal kernwaarden nastreven, waaronder:

- ▶ objectiviteit
- ▶ eerlijkheid
- ▶ openheid
- ▶ controleerbaarheid

Veel wetenschappers streven naar zoiets als ‘ware kennis’. En om de waarde van kennis uit wetenschappelijk onderzoek te kunnen beoordelen, is het nodig om expliciet te zijn in teksten. Expliciet in de keuzes die je maakt voor onderzoeksvragen, theoretische benaderingen, methoden, resultaten en conclusies. Dat expliciet zijn en die openheid maken het werk namelijk controleerbaar.

Wetenschappers worden – meer nog dan journalisten – geacht eerlijk te zijn. Je mag geen resultaten verzinnen, geen onwelgevallige proefpersonen uit je dataset verwijderen, geen relevante bronnen negeren. Wetenschappers moeten onbevooroordeeld staan tegenover hun onderzoeksobject. Ze mogen de werkelijkheid niet kleuren vanuit hun eigen vooroordelen. Ze moeten expliciet zijn over hun theoretische uitgangspunten. Ze mogen hun onderzoek niet zo inrichten dat alternatieve hypotheses bij voorbaat kansloos zijn, enzovoort.

Hoe belangrijk die kernwaarden zijn, blijkt onder meer uit het feit dat fraude en plagiaat zo streng worden bestraft. Onderzoekers die frauderen of plagiëren, worden zonder pardon ontslagen. Ook frauderende of plagiërende studenten kunnen strenge straffen tegemoet zien.

1.3 Algemene aanpak bij wetenschappelijk schrijven

Schrijven in de wetenschap begint dikwijls bij onderzoek. En onderzoek begint vaak bij een persoonlijke interesse in een bepaald onderwerp. Je bent bijvoorbeeld gefascineerd door de manier waarop sociale media het publieke debat vormgeven, je bent een groot fan van de films van Lars von Trier of je hebt een bijzondere roman gelezen van David Foster Wallace. Dat kan je doen besluiten om hiernaar onderzoek te gaan doen.

Maar in de studiepraktijk zal je onderwerpkeuze vaak gestuurd worden door een bepaald kader, bijvoorbeeld omdat je een thematische cursus volgt of omdat je kunt aansluiten bij een breder onderzoek waar jouw docenten of studiegenoten momenteel mee bezig zijn. Wanneer je op zoek bent naar een onderwerp, oriënteer je dan in eerste instantie vooral breed: neem je associaties, referentiekader en interesses serieus. Ga eens googelen, inventariseer de wetenschappelijke literatuur over jouw onderwerp en lees de Wikipediapagina's over de sleutelfiguren of kernbegrippen binnen je interessegebied.

Zodra je eenmaal het onderwerp van je onderzoek hebt bepaald, is een eerste stap op zoek te gaan naar een *probleemstelling* of *onderzoeksvraag*. Wanneer je namelijk ongericht en vrijblijvend informatie verkent over een bepaald onderwerp, spreken we doorgaans niet van onderzoek. Onderzoek is altijd gemotiveerd vanuit een concreet ‘probleem’. Het eerste doel van onderzoek is dan ook om een voorlopige oplossing voor dat probleem te zoeken. Die probleemstelling concretiseer je later in je tekst tot een centrale vraag of een onderzoeksvraag (zie hoofdstuk 3).

Zo’n probleemstelling kom je op het spoor wanneer je je inleest in een bepaald onderwerp. Je ontdekt dan misschien contradicties, onderbelichte aspecten, tegenstrijdige interpretaties, bronnenmateriaal dat vooralsnog genegeerd is, experimenten die nog niet of niet goed uitgevoerd zijn, experimenten die om herhaling vragen, enzovoort. Dit zijn voorbeelden van ‘problemen’, van ingangen voor jouw onderzoek. Zo’n probleemstelling ontstaat, met andere woorden, uit de observatie dat een bepaald aspect van de werkelijkheid een ‘probleem’ vormt, onterecht genegeerd is in het onderzoek of in tegenspraak is met de wetenschappelijke literatuur.

Als je een probleem hebt gesignaleerd en een probleemstelling hebt geformuleerd, is de volgende stap: een adequate onderzoeksvraag formuleren. Het helpt om dan een stap terug te doen en bij jezelf na te gaan: wat wil ik bereiken met dit onderzoek? Wat wil ik beschrijven/verklaren/toetsen – kortom: wat wil ik *weten*? Wanneer je dit niet helder hebt, bestaat het risico dat je onderzoeksvraag te abstract en te algemeen blijft. Het belangrijkste criterium is namelijk dat je onderzoeksvraag gericht en specifiek is. Die onderzoeksvraag wordt later vaak ook de *centrale vraag* in je tekst (zie paragraaf 3.2.2).

Een handig hulpmiddel bij het vinden van een onderwerp, probleem en onderzoeksvraag is het volgende vijfstappenmodel (Transcript, 1993; Müller, 2005). Dit schema helpt je om onderzoeksideeën te concretiseren. Dat doe je door antwoorden te formuleren op de volgende vijf vragen.

- 1 Wat ga je precies onderzoeken? In welk verschijnsel ben je geïnteresseerd? Wat wil je daarover te weten komen? Wat hoop je te ontdekken? Op welke onderzoeksvraag zoek je antwoord?
- 2 Waarom ga je dit verschijnsel onderzoeken? Waarom is het relevant om dit onderzoek te doen? Voor de praktijk, voor de theorie? Bij welke ontwikkeling(en) in het vakgebied zoek je aansluiting?
- 3 Waarbinnen plaats je je onderzoek? Bij welke *theorieën, inzichten, opvattingen of modellen* sluit jouw onderzoek aan?
- 4 Welke deelvragen moet je beantwoorden om antwoord te krijgen op je hoofdvraag? Heb je concrete verwachtingen over de antwoorden? Welke dan? Wat is of zijn je *hypothese(s)*?
- 5 Hoe ga je je onderzoek uitvoeren? Welke methode is het meest geschikt om antwoord te krijgen op jouw onderzoeksvraag? Wat wordt dan je aanpak of werkwijze?

1.4 Structuur geven aan je schrijfproces

Om tot een goede academische tekst te komen, is het niet alleen nodig om na te denken over de inhoud en vorm van je tekst; je moet je ook afvragen hoe je jouw schrijfproces wilt inrichten. *Wanneer* ga je *wat* doen? Hoe planmatiger je hierbij te werk gaat, hoe groter de kans dat je een zorgvuldige tekst voortbrengt. Op de avond voor een deadline een essay in elkaar draaien, levert zelden een goed resultaat op. Echt.

Schrijfprocessen kun je verdelen in drie fasen:

- 1 plannen
- 2 formuleren
- 3 reviseren

Elke keer als je een tekst schrijft, doorloop je – als het goed is – deze fasen, soms zelfs meerdere keren. Je kunt niet zeggen dat de ene fase belangrijker is dan de andere. Over elke tekst moet je nadenken: de inhoud en structuur plannen. Dat plan moet je uitwerken tot lopende tekst: formuleren. En die tekst moet je vervolgens controleren en verbeteren.

Alle schrijvers doorlopen altijd al deze deeltaken, vaak in rondes van planning–formuleren–reviseren–plannen–formuleren–enzovoort. Uit onderzoek blijkt dat goede schrijvers hun werk wel anders organiseren dan minder goede schrijvers. Goede schrijvers:

- ▶ nemen vooraf de tijd om na te denken over hun tekst;
- ▶ formuleren makkelijk: hebben een grotere woordenschat, beheersen spelling en grammatica en beschikken over een repertoire aan stijlmiddelen;
- ▶ nemen tijd voor revisie;
- ▶ zijn kritischer op hun eigen teksten (vragen ook anderen om hun oordeel);
- ▶ reviseren intensiever (schrappen en veranderen meer).

Slechte schrijvers daarentegen:

- ▶ beginnen vaak gewoon te schrijven, zonder duidelijk plan voor ogen en vaak te kort op de deadline;
- ▶ hebben moeite met alineaopbouw en zinsbouw;
- ▶ zijn snel tevreden met wat ze op papier zetten;
- ▶ reviseren niet of nauwelijks.

Je kunt niet zeggen dat er maar één goede schrijfaanpak is. Ook bij schrijven zijn er verschillende wegen die naar Rome leiden. In het onderzoek naar schrijven worden wel twee uitersten onderscheiden: beethovenianen en mozartianen. Mozart was in staat om hele stukken in zijn hoofd te componeren en die dan in één keer neer te pennen. In

Mozarts handschriften komen bijvoorbeeld nauwelijks doorhalingen of verbeteringen voor. Hij plande alles in zijn hoofd, schreef alles in één keer uit en dat was het dan. Beethoven werkte anders. Hij worstelde met de materie. Van sommige composities bestaan verschillende versies en zijn handschriften staan vol met correcties. Anders dan Mozart plande Beethoven niet hele stukken in zijn hoofd. Hij schreef ze niet in één keer neer en hij besteedde zeer veel tijd aan revisie.

Toch kun je niet zeggen dat Mozart een betere componist was. Aan de stukken hoor je namelijk niet hoe ze tot stand zijn gekomen. Maar het zou Beethoven niet gelukt zijn om – zoals Mozart – in de nacht vóór de opvoering de ouverture voor een opera te schrijven (Mozart deed dat voor zijn opera *Don Giovanni*).

Mozartianen zijn zeldzaam. De meeste schrijvers – en zeker de meeste beginnende schrijvers – lijken meer op Beethoven. Studenten niet uitgezonderd. Hele teksten in je hoofd componeren is moeilijk en vereist oefening. In één keer de goede alinea's en zinnen onder je vingertoppen vandaan toveren, is maar weinigen gegeven. Kortom, er is niet één goede werkwijze. Maar je kunt het schrijven wel handig en minder handig aanpakken.

Tabel 1.1 Effectieve en minder effectieve werkwijzen bij het schrijven

Handig	Minder handig
<i>Snel gaan schrijven</i> Begin zo snel mogelijk met plannen maken en dingen op papier te zetten. Wacht niet op de goddelijke inspiratie. Ideeën vormen zich vaak het best als je aan het werk bent.	<i>Schrijven uitstellen</i> Leidt tot niets. Vergroot de kans op schrijfblokkades. Je gaat er steeds meer tegen opzien en als je aan het schrijven begint, blijft er vaak te weinig tijd over voor revisie.
<i>Schrijfklus doelgericht aanpakken</i> Begin niet in het wilde weg dingen te doen, maar denk na over je vraag, over wat je wilt betogen.	<i>Schrijfklus structuurloos aanpakken</i> Leidt tot veel extra werk en papier-verspilling. Leidt alleen bij toeval tot bruikbare resultaten.
<i>Kritisch staan ten opzichte van het eigen werk</i> Oordeel niet te mild over je eigen werk. Probeer je voor te stellen hoe anderen erover zullen oordelen. Vraag je af waar en hoe het beter kan.	<i>Zelfgenoegzaam zijn</i> Leidt tot teksten die alleen voor de schrijver begrijpelijk zijn, maar voor de lezer ondoorgroendelijk en oninteressant.
<i>Schrijftechnieken kennen en beheersen</i> Zorg dat je weet welke middelen je in moet zetten om teksten duidelijk, efficiënt, aantrekkelijk, gepast en correct te structureren, formuleren en vorm te geven. Wees flexibel in het gebruik van die technieken.	<i>Onbekend zijn met schrijftechnieken</i> Leidt tot saaie eenvormigheid en onduidelijke, niet-inspirerende teksten.

Handig	Minder handig
<i>Genoegen nemen met het goede</i> Er komt voor elke schrijver een moment dat hij tevreden moet zijn met wat hij heeft gemaakt. Goed is goed genoeg.	<i>Streven naar perfectie</i> Leidt tot schrijfblokkades en overschreden deadlines.
<i>Tijd nemen voor revisie</i> Plan altijd een revisieronde. Een grondige revisie leidt altijd tot betere producten.	<i>Teksten snel de deur uit werken</i> Leidt tot teksten die onvoldoende afgewerkt zijn en fouten bevatten.

Het is goed om inzicht te hebben in je eigen schrijfprocessen en met name in de valkuilen die erbij horen. In *Zakelijke communicatie voor professionals* (Janssen, Van der Loo, Van den Hurk & Jansen, 2012) wordt een groot aantal schrijverstypen onderscheiden. Misschien herken je jezelf in een of meer van deze?

Tabel 1.2 Schrijvers in soorten en maten

Type schrijvers	Profiel (goede en slechte eigenschappen)
De koffiedrinker	Stelt schrijven uit ('Eerst maar even een wandelingetje maken om inspiratie op te doen'), loopt veel rond met ideeën, is vaak niet erg productief, wacht op inspiratie, denkt vooraf wel veel na over wat hij zal gaan schrijven, komt meestal in tijdnood, maar schrijft uiteindelijk doordachte teksten. Lastig om mee samen te werken.
De verspreider	Zet zeer snel ideeën op papier, bekommert zich niet om details en afwerking, legt snel kladversies voor aan anderen, verwerkt hun commentaar grondig, wekt de indruk anderen het denkwerk te laten doen, is vaak slordig, vergeet dingen, laat fouten zitten, enzovoort.
De versierder	Schrijft langzaam, concentreert zich op de puntjes op de i, maakt fraai geformuleerde teksten, let van meet af aan op vormgeving, maar vergeet soms doelen en publiek, krijgt 'de grote lijn' niet altijd helder.
De schrapper	Schrijft veel en continu. Werkt nauw samen met de prullenmand en de backspace- en deletetoets, heeft veel aandacht voor details, is niet snel tevreden, heeft zijn schrijfwerk meestal niet op tijd af, zaait veel, oogst veel minder. Heeft wel de juiste kritische houding, maar begint te vroeg met schrappen.
De plakker	Schrijft snel, heeft geen duidelijk doel voor ogen, begint bijna nooit bij het begin, plakt telkens nieuwe stukken tekst aan oude, voegt informatie toe, springt daardoor van de hak op de tak. Teksten worden vaak te lang, teksten bevatten vaak een enorme, onsamenhangende rijkdom aan gedachten.

Type schrijvers	Profiel (goede en slechte eigenschappen)
De planner	Variant op de koffiedrinker. Blijft hangen in de planning, komt niet tot uitwerking. Werkt wel, maar niet aan <i>tekst</i> . Maakt indrukwekkende vragenschema's en tijdsplanningen. Verandert die ook continu. Bespreekt ze met anderen, maar komt niet tot echt schrijven. Komt veel voor onder studenten.
De verzamelaar	Verzamelt zeer veel informatie voordat met schrijven wordt begonnen. Is doorgaans uitermate deskundig op zijn terrein. Dreigt vaak te verdrinken in de hoeveelheid informatie, kan relevante informatie niet scheiden van irrelevante, heeft geen oog voor de behoeften van de lezer.
De strateeg	Plant elke stap in het schrijfproces nauwkeurig, houdt rekening met eigen doelen en die van zijn tegenstander (lezers), is in theorie een 'voorbeeldige' schrijver. Schrijft wel vaak voorspelbare, niet erg creatieve teksten. Is niet in voor een experiment. Is vaak 'dwingend' in de samenwerking met anderen: het moet op zijn/haar manier.

1.5 Samenwerken

In je opleiding zal het regelmatig voorkomen dat je samen met anderen teksten moet schrijven. Dat is op zichzelf zinvol. Je kunt van anderen leren. En vele handen maken licht werk. Maar als we aan afstudeerders vragen wat ze het leukst en het minst leuk vinden aan hun studie, dan geven ze daar vaak een en hetzelfde antwoord op: samenwerken! Samenwerken leidt tot vriendschappen en solidariteit, maar het kan ook een bron van grote frustratie zijn.

Samenwerken lijkt makkelijker dan het is. Je gaat bij elkaar zitten, verdeelt het werk, maakt wat afspraken en dan komt het allemaal wel goed. De praktijk is weerbarstiger. Deadlines naderen, afspraken worden niet nagekomen of blijken toch minder helder, ambities blijken uiteen te lopen, competenties zijn onevenredig verdeeld over de groepsleden, enzovoort. Niet alle problemen zijn te voorkomen. Maar veel problemen wel als je het samenwerken een beetje professioneel aanpakt. Dat begint allemaal met het kiezen van je partners. Een paar tips:

- ▶ Kies partners die je kent, zodat je niet voor verrassingen komt te staan.
- ▶ Kies partners die jouw ambities delen (vraag bijvoorbeeld wat hun gemiddelde cijfer is).
- ▶ Kies partners die complementair zijn aan jou en niet zijn als jij, want van hen kun je minder leren.

Ideeën over samenwerking

Als je een groepje hebt samengesteld, dan is het belangrijk om met elkaar te praten over de vraag hoe je de samenwerking voor je ziet. Wij adviseren studenten altijd nadrukkelijk hiervoor tijd in te ruimen; tijd om na te denken over hoe je wilt samenwerken. En om de afspraken hierover schriftelijk vast te leggen. Niet altijd schatten studenten dat advies naar waarde. Samenwerken is immers simpel: je komt samen, bekijkt wie wat doet, et voilà! Maar als er zich gedurende een college problemen voordoen en we informeren naar de afspraken, dan blijken die vaak niet gemaakt. Waarover moet je het zoal hebben met elkaar? Werk in elk geval het volgende lijstje af:

- ▶ Ga samen na wat voor type schrijver je bent en wat de sterke en zwakke kanten daarvan kunnen zijn in de samenwerking (zie paragraaf 1.4).
- ▶ Bespreek met elkaar wat de goede en zwakke kanten van je schrijverschap zijn. Kun je goed structureren, formuleer je makkelijk, heb je problemen met spelling? Dat moet je allemaal van elkaar weten om straks taken te kunnen verdelen en een planning te kunnen maken.
- ▶ Wissel goede en slechte ervaringen met samenwerking uit, zodat je elkaar leert kennen als teamlid.
- ▶ Bespreek welke rol je graag hebt in een team: ideeën leveren, planning bewaken, informatie verzamelen, afwerken, enzovoort.
- ▶ Spreek af op welke momenten je samen overlegt; kies vaste momenten in de week en leg die vast.

Planning van het werk

Wie met anderen samen tot een concreet product moet komen, is bezig met een project. Om dat tot een goed einde te brengen is een planning nodig. Een planning waaraan iedereen zich conformeert. In zo'n planning moet staan wie wat wanneer doet en wat het resultaat van die arbeid is. Het is daarbij handig om twee schema's te maken. In het eerste specificer je de taken; in het tweede zet je die taken uit in de tijd in een Gantt-diagram.

Taak	Resultaat	Wie	Deadline

Figuur 1.1 Model voor een projectplanning

Taak	Week 1	Week 2	Week 3	Week 4	Week 5
Operationaliseren en vragenlijst maken					
Respondenten zoeken, uitvoering monitoren					
Vragenlijst online zetten, resultaten verwerken					

Figuur 1.2 Gantt-diagram

Zorg ervoor dat iedereen zich kan vinden in de taken die zijn toebedeeld. En zorg ervoor dat de taken aansluiten bij expertise, talenten, voorkeuren en ambities. Zorg er ten slotte voor dat de planning realistisch is. Dat betekent in elk geval dat jullie eigen deadline steeds een eindje voor de formele deadline van je cursus moet liggen. Je hebt immers altijd tijd nodig voor revisie.

Het product dat je moet opleveren is een tekst. Je moet dus plannen op welke manier die tekst er gaat komen. Dat gaat het makkelijkst als je samen een *tekstmodel* opstelt (zie paragraaf 3.2). Bepaal je *centrale vraag*. En bepaal welke vragen je in de tekst gaat beantwoorden en in welke volgorde. Bepaal vervolgens wie welke vragen en antwoorden voor zijn of haar rekening neemt.

Een belangrijke kwestie is verder: wie gaat de eindredactie voeren? Wie is de beste schrijver in je groepje? De eindredacteur wordt dan ook degene die de deadline bepaalt. Voor de eindredacteur is het verder van belang dat alle stukken, concepten, onderzoeksresultaten, enzovoort onder handbereik zijn. Dat lukt het best als iedereen al het werk op één plek bewaart, bijvoorbeeld in Dropbox of in Google Drive. Google Docs is een handig platform om tegelijkertijd aan teksten te werken.

Commentaar geven op concepten

Samen een tekst schrijven betekent ook dat je elkaars conceptteksten moet becommentariëren. Het is nuttig om daar afspraken over te maken. Wie geeft wanneer commentaar en waarop precies?

Wees als commentaarvrager expliciet in wat je van commentaargevers verwacht. Over welke delen ben je tevreden? Over welke nog niet? Wil je commentaar op hoofdlijnen, op details? Wees als commentaargever precies in wat je verwacht dat anderen met je commentaar doen. Lever je vrijblijvende suggesties? Zou je liever iets anders zien? Of hecht je er grote waarde aan dat iets wordt veranderd? Daar moet je expliciet in zijn om misverstanden en dubbel werk te voorkomen.

Zorg dat je feedback concreet is. Zeg niet ‘Deze alinea loopt niet’, maar ‘De kernzin van deze alinea ontbreekt, volgens mij is dat zin (...)’. Verwerk je commentaar zo veel

mogelijk direct in de tekst. Dat is wel zo efficiënt. Zorg daarbij dat je tekstverwerker de commentaren bijhoudt (met ‘Track changes’ of ‘Wijzigingen bijhouden’) zodat iedereen kan zien welke verandering je hebt aangebracht.

Houd er rekening mee dat commentaar steeds gedetailleerder moet worden naarmate de deadline nadert. Je kunt niet een dag voor de inleverdatum nog komen met een eis om de hele structuur om te gooien. Dan moet het over de punten en komma's gaan.

Het is niet altijd zo dat je samen aan één tekst werkt. In cursussen moet je vaak medestudenten feedback op hun producten geven, zonder dat jij medeauteur bent. Datzelfde doen wetenschappers die concepten van collega's proeflezen. Het doel van feedback is dan vooral: zorgen dat de ander een betere schrijver wordt, een betere tekst aflevert. Geheel altruïstisch is dat werk overigens niet. Je zult merken dat je veel kunt leren door andermans teksten te lezen en te becommentariëren.

Je kunt een tekst redigeren en becommentariëren op verschillende niveaus. Die vind je weerspiegeld in de opbouw van dit boek:

- ▶ redenering en argumenten (hoofdstuk 2);
- ▶ structuur en samenhang (hoofdstuk 3);
- ▶ stijl, formulering en correctheid (hoofdstuk 4);
- ▶ bronnen en citaten (hoofdstuk 5);
- ▶ vormgeving (hoofdstuk 6);
- ▶ aantrekkelijkheid voor beoogd publiek (hoofdstuk 7).

Het is van belang om onderscheid te maken tussen deze niveaus wanneer je een tekst becommentarieert, bijvoorbeeld in een feedbackformulier. Reviewers gebruiken zulke formulieren om hun detailfeedback in de lopende tekst samen te vatten en te categoriseren. Een voorbeeld hiervan vind je op de website bij dit boek.

Je bewijst de commentaarvrager de beste dienst door vooral *kritisch* te zijn. Leg op zo veel mogelijk slakken zout. Het is misschien goed voor het zelfgevoel van schrijvers om een tekst terug te krijgen met alleen de opmerking ‘fantastisch!’, maar ze hebben daar verder weinig aan. Ze leren meer van zo veel mogelijk inhoudelijke en deskundige verbeteruggesties. De deskundigheid in becommentariëren verwerf je met dit boek. Je vindt hierin uitgewerkt aan welke eisen goede academische (en andere) teksten voldoen. Bepakt met deze kennis kun je niet alleen beter aangeven op welke punten een tekst beter kan; je beschikt hiermee ook over gereedschap om precies aan te geven *hoe* en – zo nodig – *waarom*.

1.6 Redeneren in wetenschappelijke teksten

Bij veel wetenschappelijke teksten is plannen van de structuur niet zo'n groot probleem. Dat komt doordat veel van die teksten in de kern erg op elkaar lijken. Weten-